

ника, вважаємо, полягає в тому, щоби відтворити правдиву картину розвитку історії журналістики.

1. Головацький І. Воробкевич Григорій Іванович / І. Головацький // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопед. слов. — Львів, 1999. — Вип. 6. — С. 52.
2. 25-летнее существование церковно-литературного журнала «Кандела» (1882—1907 гг.) // Candela. — 1907. — С. 52.
3. Енциклопедія Українознавства : слов. частина : перевид в Україні. — Львів, 1994. — Т. 4. — С. 1459.
4. Кайндль Р. Русини на Буковині / Р. Кайндль, О. Манастирський. — Чернівці : Зелена Буковина, 2007. — 192 с.
5. Манастирський О. О нищете (бедноте) нашего народа / О. Манастирський. — Чернівці, 1894.
6. Манастирський О. Моим селянським братьям в Буковине / О. Манастирський. — Чернівці, 1890.
7. Манастирський О. Молодий проповідник / О. Манастирський. — Чернівці, 1888.
8. Манастирський Олександр // ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Від. рукописів. — 27/ф.1.
9. Передирій В. Воробкевич Сидір Іванович / В. Передирій // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопед. слов. — Львів, 2003. — Вип. 10. — С. 70—71.
10. Романюк М. М. Українські часописи Північної Буковини (1870—1940 рр.) : іст.-бібліогр. дослідж. / М. М. Романюк, М. В. Галушко. — Львів : Фенікс, 1999. — 425 с.

Надія Кулеша

ПРЕСА СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ (1914—1917 рр.)

У статті розглянуто функціонування і тематичне наповнення іноземних періодичних видань Союзу визволення України під час Першої світової війни.

Ключові слова: українське питання, українська преса, Союз визволення України, політика.

В статтє рассмотрено функционирование и тематическое наполнение иноязычных периодических изданий Союза освобождения Украины во время Первой мировой войны.

Ключевые слова: украинский вопрос, украинская пресса, Союз освобождения Украины, политика.

In the article the functioning and thematic content of periodicals in foreign language of the Union for the Liberation of Ukraine during World War II are considered.

Key words: Ukrainian issue, the Ukrainian press, Union for the Liberation of Ukraine, politics.

Із початком Першої світової війни українське питання стало зобов'язаним для зацікавлених сторін: поборники самостійності України бачили у війні вагомий шанс для відновлення української державності, австрійські та німецькі владні кола прагнули створенням буферної української держави прокласти собі надійний шлях на Балкани і гарантувати безпеку своїх кордонів з Російською імперією.

Створений у Львові 4 серпня 1914 р. політичними емігрантами-надніпрянцями, Союз визволення України фактично поклав на себе місію представництва інтересів України перед Європою та світом загалом. Вважаючи себе дипломатичним речником майбутньої Української держави, Союз розгорнув активну пропагандистську кампанію зі створення незалежної, самостійної України.

Прихильне ставлення дипломатичних кіл Дунайської монархії забезпечило комфортне перебування штаб-квартири СВУ у Відні, куди вона перебралася після зайняття Львова російськими військами. Субсидії, які отримав Союз від своїх австрійських adeptів, були успішно використані для актуалізації українського питання у Центральній та Західній Європі, зокрема видавничими проектами.* Окрім багатьох брошур і книг європейськими мовами, Союз видавав два періодичних часописи: «Ukrainische Nachrichten» («Українські Новини») німецькою мовою у Відні та «La Revue Ukranienne» («Український Журнал») — французькою у Лозанні.

«Ukrainische Nachrichten» (далі — «UN») виходили з 16 вересня 1914 р. [5, с. 845; 7, с. 335] тижневиком на правах рукопису в обсязі «половини газетного аркуша». Наклад перших номерів поступово зріс

* «СВУ... за посередництва К. Левицького отримав від австрійського МЗС 100 тис. крон «без точного означення на письмі на яких умовах» для розгортання своєї діяльності. Щоправда, з подачі діячів СВУ в історіографії утвердилася думка, ніби такі субсидії бралися на умовах визнання їх частиною боргу майбутньої незалежної України, але МЗС Австро-Угорщини відмовився визнавати ці суми державним боргом і надавав їх СВУ без чітко визначених умов» [1].

від початкових 1000—1500 (№ 1—3) до 3500 примірників (№ 11—12) [10, S. 186]. Видавцями і відповідальними редакторами зазначалися Омелян Бачинський (1914 № 1 — 1915 № 62), Володислав Біберович (1915 № 63 — 1916 № 90/91) та Микола Троцький (1916 № 92/93 — 1917 № 100). Тексти німецькою мовою перекладав секретар президії СВУ В. Козловський [7, с. 335].

Тижневик розсилався до впливових газет в Австро-Угорщині, Німеччині, Італії, Балканських країнах, Швейцарії, Норвегії, Швеції, Данії, Голландії, США, Канаді, а також вченим, політикам та іншим видатним діячам вказаних держав. Ця діяльність досягла поставленої мети, про що свідчили передруки кореспонденцій з «UN» у численних європейських журналах, а також низка дописів відомих учених і політиків до редакції видання [10, S. 173].

Перших три номери «UN» були віддруковані машинописом на цигарковому папері (особливо важливі матеріали з перших номерів газети друкувалися як «окремі відбитки»), а вже з четвертого номера газета перейшла на високий друк.

Перший номер ознайомив з політичною програмою організації, основні моменти якої зводилися до повалення царизму, створення незалежної Української держави у формі конституційної монархії з власним законодавчим управлінням, з усіма громадянськими, національними та іншими правами і власною національною Церквою. Передбачалося проведення радикальної земельної реформи на користь селянства, а у випадку звільнення українського народу від російської деспотії — створення українського національного краю у межах Австро-Угорщини з об'єднаних українських територій (*Der Bund zur Befreiung der Ukraina* (Союз Визволення України). — 1914. — № 1).

Першосторінкові статті газети присвячувалися висвітленню нагальних проблем і подій. Так, від перших номерів простежувалася політика російського керівництва у зайнятій царськими військами Галичині і наводилися міркування російських шовіністів щодо цієї проблематики на шпальтах передової преси в Росії (*Die Luegenpolitik* (Політика брехні). — 1914. — № 3), розвінчувалися «легенди», створювані російською пресою про російських «носіїв культури» (*Die deutsche «Barbaren» und die russische «Kulturträger»* (Німецькі «варвари» і російські «культуртрегери»). — 1914. — № 5/6): «В Галичині і на Буковині Росія вогнем і мечем знищує культурні завоювання горстки нашого народу, які були здобуті трудом і сльозами живого ще покоління. Дикі «солда-

тиська» своїми брудними чоботами розбивають в українських національних будинках і освітянських об'єднаннях святі для кожного українця портрети кращих синів нації, які подарували народові справжні перлини поезії. Довговолосі місіонери кидаються, як стадо диких тварин, на бідний, до кінця зруйнований «слов'янськими братами» народ Галичини. І при цьому говориться про те, що «місія Росії — визволити народи»...». Натомість сусідній матеріал «Die russische Willkürherrschaft in Galizien» («Свавілля російського панування в Галичині») був цензурований повністю «набіло», лише своєю назвою дозволяючи здогадуватися про його зміст.

Цю ж тему — висвітлення російської шовіністичної політики щодо поневолених народів — розкривали, зокрема, публікації: «Aus Czernowitz» («З Чернівців») (1914. — № 11), «Das russische Völkergefängnis» («Російська тюрма народів») (1914. — № 12), «Die Greuelthaten der Kosaken (Erzählungen eines Augenzeugen)» («Звірства козаків (Розповіді очевидця)») (1914. — № 13).

Позаяк головним завданням часопису було пропагування українського питання і викриття деспотії російського царизму, більшість публікацій, насамперед редакційних статей, висвітлювали власне цей тематичний зріз. Із часописом співпрацювали українські громадсько-політичні діячі, зокрема, Володимир Старосольський подав оглядовий нарис «Das nationale und soziale Moment in der ukrainische Geschichte» («Національний і соціальний моменти в українській історії») (1915. — № 16; підп.: Wolodymyr Starosolskyj). Постійними авторами були один із засновників Української соціал-демократичної партії Микола Ганкевич (з низки його публікацій у газеті згадаємо: «Die Allianz der westeuropäischen Demokratie mit dem Zarismus» («Альянс західноєвропейської демократії з царизмом») (1915. — № 29), «Die Demokratie und Vaterlandsverteidigung» («Демократія та захист Вітчизни») (1915. — № 31), «Der russische Liberalismus» («Російський лібералізм») (1915. — № 40; підп.: Mykola Hankewytsch); представник СБУ в Туреччині Мар'ян Меленевський («Der Zarismus, die Opposition und die Revolution» («Царизм, опозиція і революція») (1915. — № 43), «Das ukrainische Cholmland» («Українська Холмщина») (1915. — № 47; підп.: M. Melenewskyj); Петро Карманський («Der gegenwärtige Krieg — eine Götterdämmerung» («Сучасна війна — сумерк богів») (1915. — № 28; підп.: Peter Karmanskyj), «Die gegenwärtige Stimmung unter den amerikanischen Ukrainern» («Теперішні настрої серед американських українців»)

(1915. — № 30; підп.: P. Karmanskyj); голова УСДП Володимир Темницький («Die politische Bedeutung der nationalen Legionen») («Політичне значення національних легіонів») (1915. — № 30; підп.: Wladimir Temnyzkyj), «Die Befreiung der Ukraina und die Interessen Mitteleuropas» («Визволення України та інтереси Центральної Європи») (1916. — № 76/77; підп.: Wladimir Temnyzkyj); педагог і публіцист Володимир Калинович («Die russische Industrie in russische Beleuchtung» («Російська індустрія в російському висвітленні») (1915. — № 35; підп.: Phaon*), «Zum Wiederaufbau der österreichischen Ukraina» («До відбудови австрійської України») (1915. — № 56; підп.: Prof. W. Kalynowytsh), «Die anglophobe Stimmung und die Friedenssehnsucht in Russland» («Англофобські настрої і прагнення миру») (1915. — № 40; підп.: Phaon).

Плідною була співпраця з «UN» Лонгіна Цегельського, який друкував у ньому матеріали історичної («Cholmland und Wolhynien» («Холмщина та Волинь») (1915. — № 48; підп.: Dr. Longin Cehelskyj), «Drei geschichtliche Nationen Osteuropas» («Три історичні народності Європи») (1916. — № 75; підп.: Dr. Longin Cehelskyj) і релігійної («Die Ukrainer römisch-katholischen Glaubens» («Українці римо-католики») (1916. — № 85; підп.: Dr. Longin Cehelskyj), «Die evangelistische Bewegung in der Ukraina» («Євангелістичний рух в Україні») (1916. — № 96/97; підп.: Dr. Longin Cehelskyj) тематики, а також подавав політичну аналітику («Zum Vormarsch der verbündeten Armeen auf dem ukrainischen Boden» («До наступу об'єднаних армій на українські землі») (1915. — № 52; підп.: Dr. Longin Cehelskyj).

Важко переоцінити внесок у функціонування часопису його редактора Миколи Троцького, який, побіч виконання своїх редакційних обов'язків, опублікував у газеті низку матеріалів, що з'являлися чи не в більшості номерів. Його статті, переважно на політичні теми, висвітлювали актуальну проблематику («Der Völkerkrieg und die ukrainische Frage» («Війна народів та українське питання») (1915. — № 44), «Die politische Lage in Russland» («Політичне становище в Росії») (1915. — № 53), «Kriegsmüdigkeit der Rechten und Marasmus der Liberalen in Russland» («Втома війною правих і маразм лібералів у Росії») (1916. — № 69), «Die ukrainische nationalpolitische Bewegung» («Український національно-політичний рух») (1916. — № 94/95, 98/99; підп.: M. Trotzkyj). Окрім того, М. Троцький виявився добрим знавцем історії ук-

* Псевдонім Володимира Калиновича [2].

раїнської культури, подавши ґрунтовну статтю з історії театрального мистецтва («Das ukrainische Theater» («Український театр») (1916. — № 72; підп.: М. Trotzkyj).

Окрім українських авторів, на шпальтах газети своє бачення місця України у світі викладали шановані наукові, політичні та громадські діячі Центральної та Західної Європи. Так, говорячи про загрози для Австро-Угорської імперії з боку Росії, д-р Сильвестер наголошував на особливому зацікавленні Відня у незалежності України, яка має вихід до Чорного моря, оскільки створення нової прибережної держави обмежило би сферу впливу Москви на Балкани (Der Präsident österreichischen Abgeordnetenhauses Dr. Sylvester über die ukrainische Frage (Президент австрійської палати представників д-р Сильвестер про українське питання). — 1914. — № 10), а «один софійський університетський професор» у передрукованій з болгарського часопису «Єдинство» статті підкреслював, що створення незалежної української держави в інтересах культурної Європи і Болгарії зокрема, оскільки вона не лише стане задоволенням національних устремлінь пригнобленого українського народу, який прагне волі і до якого належать п'ять мільйонів болгар, а й захистить Східну і Південну Європу від російської експансії та одночасно принесе спокій балканським народам (Russland und die Ukraina (Росія та Україна). — 1915. — № 15). Професор університету міста Єна Рудольф Ойкен стверджував, що, оскільки український народ «тепер прагне до національної і політичної незалежності, ми як противники Росії можемо це лише вітати з бурхливою радістю», а німецька преса повинна приділяти українському питанню набагато більше уваги, ніж до цього часу (Deutschlands Interesse an der ukrainischen Bewegung (Німецькі інтереси в українському русі). — 1915. — № 16; підп.: Rudolf Eucken). Аналогічні твердження висловлювали Пауль Замасса (Die Ukraina und der künftige Frieden Europas (Україна і майбутній мир в Європі). — 1916. — № 22; підп.: Paul Samassa), дослідник «української проблеми» Фрайгерр Макай (Russland, Deutschland und die Slawen Südeuropas (Росія, Німеччина та слов'яни Південної Європи). — 1915. — № 32, 33; підп.: Dr. Freiherr v. Mackay) та багато інших. Для висвітлення зацікавленості українським питанням моніторилися виступи відомих європейських науковців, політиків, громадських діячів на сторінках чужомовної преси і в «UN» друкувалися витяги з них чи реферовані матеріали майже у кожному номері, серед них відзначимо: «Professor Dr. Spina über die ukrainische Frage» («Про-

фесор д-р Шпіна про українське питання») (1915. — № 24), «Paul Rohrbach über die ukrainische Frage» («Пауль Рорбах про українське питання») (1915. — № 36), «Prof. Dr. Max Friedrichsen über die ukrainische Frage» («Проф. д-р Макс Фрідріхсен про українське питання») (1915. — № 45), реферат статті відомого дослідника історії Рудольфа Штюбе (Rudolf Stübe), опублікованій у «Leipziger Tageblatt», п. н. «Das ukrainische Problem in der preussischen Politik» («Українська проблема у пруській політиці») (1915. — № 51), витяги з доповіді Альбрехта Пенка п. н. «Russland und seine neutralen Nachbarn. Professor Dr. Albrecht Penck über die ukrainische Frage» («Росія та її нейтральні сусіди. Професор д-р Альбрехт Пенк про українське питання») (1916. — № 88/89).

16 жовтня 1915 р. в газеті було повідомлено про публікацію в Зальцбурзі статті депутата Гюбера (Hueber) з коментарями закону про пресу під час війни. Серед іншого наголошувалося на подвійній та потрійній цензурі, якій підлягають газети під час війни, оскільки «газети можуть писати лише те, про що влада не забороняє писати».

Усе висловлене про німецьку пресу стосувалося й української, лише з урахуванням певних відмінностей. Оскільки інтереси українського народу, на думку редакції, були тісно пов'язані з остаточною перемогою об'єднаних центральних європейських держав, то при тлумаченні чи обговоренні політичних проблем уникалося того, що могло би якось нашкодити становищу цих держав. «Наша газета поставила собі завдання висвітлювати брехливу панславістську політику російського царизму і всебічно інформувати широку громадськість про суть українського питання, в якому — за нашим глибоким переконанням — єдиний ключ до визволення Центральної Європи від панславістської загрози. Не витримує жодного опису те, яких труднощів ми зазнаємо від цензури при виконанні нашого завдання. Цілком безвинні речі, як, наприклад, історичні факти з 16 сторіччя, які можна прочитати в кожному шкільному підручнику, з нашої газети конфіскуються. Новини і повідомлення, які в інших газетах без заперечень висвітлюються, статті, які єдино і винятково спрямовані проти заклятих ворогів австрійської монархії, підлягають конфіскації в «UN»; заходить навіть так далеко, що телеграма офіційного кореспондентського бюро закреслюється в нашій газеті паном прокурором! Вже мовчимо про те, що не маємо жодної можливості захищати наш народ від тяжких наклепів» (Ein Wort von der Zensur (Слово від цензури). — 1915. — № 57). Редакція підкреслювала, що в такому становищі українська преса абсолютно не в змозі виконувати своїх високих відповідальних завдань.

І хоча закон про пресу був оголошений лише на початку жовтня 1915 р., «UN» від початку свого існування за рідким винятком виходила без цензурних «білих плям», іноді вони займали більшу частину площі видання.

Від № 15 з початком 1915 р. у газеті з'явилася літературна частина, розташована у підвалі серединних сторінок видання. Вона розпочала своє існування шевченківською темою, а саме — «Заповітом» німецькою мовою у перекладі Артура Броша. Літературну частину газети провадив Остап Грицай, забезпечуючи фахові переклади творів українських авторів німецькою мовою. Особливе місце в «UN» надавалося творчості Т. Шевченка — власне вона була покликана стати в авангарді ознайомлення німецького читача з українським красним письменством. На сторінках «UN» побачили світ понад 30 поезій Кобзаря у талановитих перекладах О. Грицай, серед них — «Минають дні, минають ночі», «Пророк», «Розрита могила», уривок з поеми «Кавказ». Окрім перекладів О. Грицай, у часописі були вміщені поезії у перекладах вже згаданого Артура Броша, Георга Обріста, Івана Франка та Олександера Поповича. Варто наголосити на тому, що вступні літературно-критичні статті, які часто передували поезіям, були покликані популяризувати Т. Шевченка як національного генія українського народу, непримиренного борця проти царської деспотії, акцентували патріотичні мотиви його творчості, заклики до національно-визвольної боротьби, що мало на меті поширення ідеї незалежності України серед австрійської читачької аудиторії. У традиційні весняні дні газета виходила тематичними шевченківськими номерами, скомпонована із натхненних статей українських та зарубіжних культурних і політичних діячів. Зокрема, у цьому зрізі варто відзначити публікації Л. Цегельського (Taras Schewtschenko als nationales Banner (Тарас Шевченко як національний прапор). — 1915. — № 25; підп.: Dr. Longin Cehelskyj), П. Карманського (Der Dichter der Wahrheit und der Liebe (Поет правди і любові). — 1915. — № 25; підп.: Peter Karmansjkyj), О. Грицай (Schewtschenko und die Frauen (Шевченко та жінки). — 1916. — № 79/80; підп.: Ostap Hrycaj), болгарського політичного діяча та літературознавця І. Шишманова (Die Rolle der Ukraina in der Wiedergeburt Bulgariens (Ein Einfluss Schewtschenkos auf die bulgarischen Dichter der vorfreiheitlichen Periode (Роль України у відродженні Болгарії (Вплив Шевченка на болгарських письменників у передвільнодумний період). — 1916. — № 79/80; підп.: Dr. Iwan Schyschmanow).

Окрім поезій Т. Шевченка, «розсипаних» по сторінках газети під рубрикою «Aus den Gedichten von Taras Schewtschenko» («З віршів Тараса Шевченка»), перу О. Грицяя належать літературознавчі статті про творчість інших визначних українців — І. Франка (Aus den Gedichten von Iwan Franko (Zur Einführung). Die Steinbrächer (З віршів Івана Франка (Вступ). Каменярь). — 1915. — № 24) з перекладом прологу до епічної поеми «Мойсей»; Івана Котляревського (Ukrainische Literaturbilder. Iwan Kotljarewskyj (Українські літературні портрети. Іван Котляревський). — 1915. — № 36, 37) з перекладом уривків з «Енеїди»; Лесі Українки (Lesja Ukrainka. Literarisches Charakterbild (Леся Українка. Літературний портрет). — 1915. — № 67/68) з добіркою перекладів її поезій (Aus den Gedichten Lesja Ukrainkas. Deutsche Uebertragung von Ostar Grycaj (З віршів Лесі Українки. Німецький переклад Остапа Грицяя). — 1915. — № 65); Михайла Коцюбинського (Ukrainische Dichterköpfe. Mychajlo Kozjubynskyj (Українські творчі уми. Михайло Коцюбинський). — 1916. — № 76/77, 78, 81). Побічно варто згадати про майстерний переклад О. Грицаєм «Слова о полку Ігоревім» (Ein altukrainisches Heldengedicht (Der Gesang von der Heeresfahrt Ihors). — 1915. — № 47—52, 54) з літературно-критичною преамбулою, а також ескіз про мистецтво перекладів вершин світового письменства українською мовою І. Франком та П. Кулішем (Shakespeare und Cervantes in der ukrainischen Literatur (Шекспір та Сервантес в українській літературі). — 1916. — № 85). До сторіччя від дня народження Отто Бісмарка О. Грицяй підготував нарис «Bismarck (1815 bis 1915)» (1915. — № 30; підп.: Ostar Grycaj).

Разом з тим О. Грицяй виконував ще й сумну функцію — некрологи з-під його пера сповіщали читачів про життєвий і творчий шлях відомих українських діячів науки й мистецтва, зокрема Михайла Павлика (1915. — № 21), Костянтина Чеховича (1915. — № 35), Леся Мартовича (1916. — № 75).

У літературній частині газети були опубліковані також оповідання Богдана Лепкого «An der Schwelle des neuen Jahres» («На порозі нового року») (1915. — № 16), Аглаї Драчинської «Die Rache der Huzulin» («Помста гуцулки») (1916. — № 29), спеціально для «UN» написане німецькою мовою оповідання Ольги Кобилянської «Die Waldmutter. Eine Skizze aus dem ukrainischen Leben» («Мати лісу. Ескіз з українського життя») (1916. — № 61, 62) та ін. В останньому номері «UN» було вміщено статтю Євгена Турули «Bandura, ihre Entstehung und Bedeu-

tung» («Бандура, її виникнення та значення») (1917. — № 100; підп.: Professor Turula).

Рясні втрати для української культури у роки Першої світової війни поповнилися смертю І. Франка, якому був присвячений № 90/91 «UN» від 10 червня 1916 р. У переліку матеріалів про багатогранний таланти «найбільшого з живучих синів України... поета з ласки Божої та пророка народу» (Iwan Franko [некролог]) — статті С. Томашівського «Iwan Frankos wissenschaftliche Tätigkeit» («Наукова діяльність Івана Франка») (підп.: Dr. Stefan Tomaschowskyj), О. Грицяя «Franko als Übersetzer» («Франко — перекладач») та «Franko als Künstler» («Франко — митець»), низка поезій І. Франка у перекладах О. Грицяя.

У газеті постійно функціонувала рубрика «Neueste politische Nachrichten» («Найсвіжіші політичні новини»), яка перейменувалася у скорому часі на «Politische Nachrichten und Glossen» («Політичні новини і коментарі») (вона часто виходила з підрубрикою «Telegramme der Ukrainische Nachrichten»). Означена рубрика компонувалася як із власних газетних матеріалів, так і з повідомлень, що переважно ґрунтувалися на публікаціях іноземної та української преси. У виданні постійно моніторилися найвпливовіші російські видання — «Новое Время», «Голос Москвы», «Русские Ведомости», «Речь», «Утро России», «Колокол», польські — «Słowo Polskie», «Gazeta Warszawska», австрійські — «Neues Wiener Tagblatt», «Wiener Zeitung», «Neuen Wiener Journal», німецькі — «Berliner Tageblatt», «Kölnische Volkszeitung», «Das neue Deutschland» та багато ін., на основі матеріалів яких створювався цілісний образ тогочасного світу, а передусім — політичного життя світового суспільства, що озвучувалося провідними громадсько-політичними діячами різних держав.

Час від часу з'являлися тематичні огляди преси конкретної країни, як-от: «Italienische Stimmen über die ukrainische Frage» («Італійські голоси про українське питання») (1915. — № 31), «Die ukrainische Frage in schwedischer Beleuchtung» («Українське питання в шведському висвітленні») (1915. — № 52), «Die bulgarische Presse und die ukrainische Frage» («Болгарська преса і українське питання») (1915. — № 52; підп.: Lew Hankewytsch); Л. Цегельський проаналізував ставлення до українського питання різних політичних партій, визначних політичних діячів Росії, зокрема Струве, Мілюкова, Плеханова, Леніна, російських публіцистів Меншикова, Савенка, Кашкарова («Die ukrainische Frage in der russischen Oeffentlichkeit») («Українське питання у

російській суспільній думці») (1915. — № 55; підп.: Dr. Longin Cehelskyj).

Остання сторінка газети відводилася під прикінцеві рубрики: «Neue Broschüren» = «Neue Bücher im Verlag des Bundes zur Verfreierung der Ukraina» («Нові брошури» = «Нові книги у видавництві Союзу Визволення України») з підрубриками: «In deutscher Sprache» («Німецькою мовою»), «In ukrainischer Sprache» («Українською мовою»). Час до часу під рубрикою «Büchereinlauf» («Книжкові надходження») анонсувалися книжкові, журнальні новодруки, зокрема книга Д. Донцова «Die Ukrainische Staatsidee und der Krieg gegen Russland» («Українська державна ідея та війна проти Росії»).

Огляду книг, які редакція рекомендувала читачам, слугувала рубрика «Bücherschau» («Книжкова виставка»); постійно рекламувалися українські часописи, зокрема «Вістник Союзу Визволення України», «Ukrainisches Korrespondenzblatt», який випускала у світ Головна Українська Рада (згодом — Загальна Українська Рада), «Діло» та ін.

У січні 1917 р. вийшов останній (100-й) номер «Ukrainische Nachrichten». Редакція пояснювала: «У зв'язку зі складною ситуацією, що ми не маємо жодної можливості представляти і захищати у нашій газеті нашу справу, як цього вимагають сучасні обставини і наше національне сумління, СВУ змушений припинити регулярний вихід «Ukrainische Nachrichten», яка продовжить з'являтися «від випадку до випадку» у зміненому (у вигляді зошита) форматі» (An unsere Leser! (До наших читачів!). — 1917. — № 100; підп.: Redaktion).

У цьому останньому номері було вміщено збірний матеріал п. н. «Unsere Enquete über die ukrainische Frage» («Наше розслідування українського питання»), який містив озвучені погляди відомих німецьких вчених та політиків щодо українського питання. Серед надрукованих роздумів друзів і прихильників українського народу, які висловили підтримку справи його національного визволення, відзначимо публікації: Рудольфа Ойкена («Das gute Recht der Ukrainer» («Добрий закон українців»); підп.: Rudolf Euken), Пауля Рорбаха («Die Bedeutung der Ukraina für Europa» («Значення України для Європи»)) (підп.: Dr. Paul Rohrbach), Пауля Зальвісберга («Die künftige Ukraina» («Майбутня Україна»)) (підп.: Dr. Paul Salvisberg), Давіса Тріча («Die Bedeutung der Ukraina und Russland ohne seine Fremdvölker» («Значення України та Росії без їхніх іноземних народів»)) (підп.: Davis Trietsch), а також Вільгельма Онезорга, Алоїса, Принца Ліхтенштайну та ін.

Припинення виходу часопису «Ukrainische Nachrichten» було передбачуваним: ставлення ослабленої упродовж війни австрійської монархії до українського питання кардинально змінилося, СВУ був позбавлений урядової підтримки й отримав пропозицію перенести свій осідок з Відня до нейтральної держави [4].

Актом від 5 листопада 1916 р. Австро-Угорщина заявила про намір створити «Королівство Польське», відмовившись від попередніх планів адміністративного поділу Галичини за етнічним принципом, остаточно перекресливши сподівання українців на автономію. Український незалежницький політикум почав переорієнтовуватися на Німеччину.

Для поширення пропаганди українського питання у країнах Антанти СВУ у липні 1915 р. розпочала видавати неперіодичний ілюстрований журнал «La Revue Ukrainienne» («Український Журнал»). Редактором часопису став Артур Зеліб — професор Лозаннського університету, літературознавець, публіцист і перекладач. До редакції часопису входили також Андрій Жук та Євген Бачинський, який очолив редакцію з жовтня 1915 р. Адміністрацію журналу 1915 р. вів В. Левинський [6, с. 15]. Знаменно, що з вигляду часопису можна з'ясувати рівень зацікавленості українським питанням у Європі: шість номерів за 1915 р. були віддруковані на якісному папері, в кольоровій глянцевої обкладинці, після річної перерви сьомий номер за 1917 р. вийшов у звичайній обкладинці на папері нижчої якості. Два перших зшитки були видані накладом 7000 примірників і розіслані «по всьому світі» [3, с. 256]. Треба зауважити, що переклади французькою мовою здійснював французький публіцист Жільбер Броше, симпатик українського визвольного руху, окремі тексти перекладав також А. Зеліб.

У програмній статті А. Зеліб підкреслював, що єдина мета часопису — популяризація українського питання, цілісне інформування про українську історію та літературу, оскільки для більшості людей у Європі Україна є невідомою країною. Необхідно, щоб післявоєнна політика центральних європейських країн зважала на вимоги усіх пригноблених народів. Оскільки українське питання стоїть на порядку денному, воно повинно бути розв'язане, і лише тоді Україна зможе повністю розвинути усі свої можливості. Редактор наголошував на тому, що, будучи не українцем, забезпечує своє видання від підозр у шовінізмі, і пропонував братню підтримку усім пригнобленим народам Росії. На завершення програмної статті А. Зеліб звертався до усіх вільних народів із закликком

допомогти Україні у її визвольній боротьбі (Notre programme (Наша програма). — 1915. — № 1; підп.: A. Seelieb).

Виконуючи задекларовану програму часопису, А. Зеліб ознайомлював читачів з історією та культурою України, публікуючи статтю М. Костомарова «Дві руські народності» у французькому перекладі Ж. Броше (Deux nationalités russes. — 1915. — № 1, 2, 4/5), власні краєзнавчу розвідку «L'Ukraine et les Ukranien» («Україна й українці») (1915. — № 1—3; підп.: Arthur Seelieb) (із зображеннями карпатських краєвидів, дніпровських порогів, поліських боліт) і статтю «Le maitre et son disciple: M. Dragomanoff» («Майстер та його учень: М. Драгоманов») (1915. — № 3; підп.: A. Seelieb), змістовні матеріали Є. Бачинського «Société Scientifique Tarass Chevchenko a Lemberg» («Наукове Товариство імені Тараса Шевченка у Львові») (1915. — № 1; підп.: Eugène Batchinsky) та В. Дорошенка «Les partis politiques dans l'Ukraine russe» («Політичні партії в російській Україні») (1915. — № 1; підп.: V. Dorochenko).

Випустивши у світ три перших номери часопису, А. Зеліб змушений був піти з посади редактора, оскільки його звинувачували у пронимецькій налаштованості журналу з огляду на німецьке походження, а публікації проти російського шовінізму розглядали як тенденційну антиросійську орієнтацію [9, с. 120], що створювало проблеми з доступом журналу до Франції — союзниці Росії*.

Редакцію далі провадив «український комітет» на чолі з Є. Бачинським, не зраджуючи задекларованого курсу журналу.

Для всебічного висвітлення «українського питання» на сторінках «La Revue Ukranienne» були опубліковані матеріали Андрія Жука «Paroles et actions» («Слова й діла») (1915. — № 4/5; підп.: A. Jouk) та «Pays de Kholm et de Volhynie» («Холмщина та Волинь») (1915. — № 4/5; підп.: A. J.), Михайла Лозинського «Comment les Polonais comprennent leur liberté» («Як поляки розуміють свою волю») (1915. — № 4/5, 6; підп.: Docteur M. Lozynsky), Є. Бачинського «Les institutions nationales ukraïniennes pendant l'occupation de la Galicie par les Russes» («Українські національні інституції в часі окупації Галичини Москалями») (1915. — № 4/5; підп.: E. B.), А. Вовчанського «La question

* Французький уряд на знак солідарності зі своїм союзником Росією 1916 р. заборонив розповсюдження цього журналу на території Франції, а українське питання взагалі оминав [8].

ukrainienne a la Douma d'Empire» («Українське питання в Державній Думі») (1915. — № 6; підп.: A. Vovtchansky) та ін.

У грудні 1915 р. часопис порушив питання про український університет у Львові, про що було заявлено у меморандумі Загальної Української Ради у листопаді 1915 р. На підтримку українського університету у Львові виступив французький публіцист Ж. Броше, загостривши увагу на складних українсько-польських взаєминах у Східній Галичині (1915. — № 6).

Якщо на початках журнал вислався і до Росії, то 1916 р. англійською цензурою був заборонений його доступ навіть до приватних осіб та редакцій газет. Його отримували тільки члени парламенту. Аналогічна ситуація склалася з Італією, звідкіля не лише поверталися номери, вислані у цю країну, а й було відмовлено пропускати часопис до Греції [3, с. 257].

Сьомий номер журналу після півторарічної перерви вийшов у червні 1917 р., що пояснювалося нестачею коштів. У цьому номері редакція намагалася коротко узагальнити події минулого року, коли відбулися визначальні події у світі й Україні зокрема. Своїми думками на цю тему ділилися автор під криптонімом В. у публікації «La mouvement ukrainien depuis la Révolution» («Український рух із часу революції»), Ж.-Б. де Монбран у статті «L'Ukraine et la Révolution russe» («Україна і російська революція») (підп.: G. V. de Montbrand), член президії СВУ Мар'ян Меленевський у публікації «La Ligue et la Révolution russe» («Союз Визволення України і російська революція») (підп.: M. Melenevsky).

У цьому ж номері О. Скоропис-Йолтуховський у статті «Les camps de prisonniers Ukrainiens en Allemagne et en Autriche» («Табори українських полонених в Німеччині та Австрії») (підп.: A. Skoropyse de Joltoukhovsky) та невідомий автор у дописі «Les prisonniers de guerre Ukrainiens et la Révolution» («Українські військовополонені і революція») привернули увагу до становища українців-військовополонених у таборах Австрії й Німеччини та їхніх політичних поглядів.

Літературно-наукова частина журналу представлена новелою Василя Стефаника «Вечірня година» (у французькому варіанті — «Speruscule» («Сутінки») (1915. — № 1; пер. S. [А. Зеліб] та Н.), Л. Ганггофера «L'Ukrainien tel qu'il est» («Яким є Українець? [Знаменита раса. Гніздо бузьків]») (1915. — № 2; підп.: Louis Ganghofer), Вячеслава Потапенка «Vers les nouveaux nids» («На нові гнізда») (1915. — № 3; підп.: Viatche-

slav Potapenko), поезією О. Кобця (1917. — № 7). Є. Бачинський подав до журналу статті «Abrégé de statistique sur l'Ukraine» («Короткі статистичні дані про Україну») (1915. — № 4/5; підп.: Eugène B.), «Musées ukrainiens» («Українські музеї») (1915. — № 6; підп.: Eugène Batchynsky) та іншими творами.

Окрім основної суспільно-громадської і науково-літературної частини, в журналі функціонували постійні предметні рубрики: «Revue des Revues» («Огляд журналів»), «Bibliographie» («Бібліографія»), «Chroniques» («Хроніка»), «Documents» («Документи»), які з № 4/5 були доповнені новими: «Nouveaux livres et journaux» («Нові книги і журнали»), «Livres á vendre» («Книги в продаж»), «Revue ukrainiennes» («Український огляд»), «Annonces» («Анонси»).

Під рубрикою «Revue des Revues» вміщувалися актуальні матеріали з європейської преси, насамперед ті, що характеризували українську історію, культуру, мову. Окрім оглядів редактора, скомпонованих п. н. «Presse romande» («Преса французької Швейцарії»), «Presse espagnole» («Іспанська преса») та ін., тут містилися добірки пресових матеріалів Олекси Семеніва (представника СБУ в Італії) п. н. «La presse en France et l'Ukraine» («Преса Франції та України») (1915. — № 2; підп.: A. S.), «Преса Італії та України» (1915. — № 3; підп.: A. Semenov), Г. Рафаловича — англійської преси п. н. «Liste des principaux articles anglais concernant l'Ukraine» («Перелік основних статей англійською стосовно України») (1915. — № 3; підп.: G. Raffalovitch) та інших авторів.

Грунтовною була в журналі рубрика «Bibliographie». Під нею містилися рецензії на книгу С. Томашівського «Die Weltpolitische Bedeutung Galiciens» («Значення Галичини у світовій політиці») (1915. — № 2) та М. Лозинського «Die Schaffung einer ukrainischen Provinz in Oesterreich» («Створення української провінції в Австрії») (1915. — № 3), С. Рудницького «Der Oestliche Kriegsschauplatz» («Східний театр воєнних дій») (1915. — № 1) та ін.

Суспільні, політичні, культурні новини підверстувалися під рубрикою «Chroniques», серед них — некрологи єпископа Костянтина Чеховича (1915. — № 1), Теофіля Меленя (1915. — № 2), повідомлення: «Conférence politique des Ukrainiens russes» («Політична конференція російських українців») (1915. — № 1), «Le Musée national ukrainien a Lemberg» («Український національний музей у Львові») та «Un correspondant russe sur la culture ukrainienne en Galicie» («Російський кореспондент про українську культуру Галичини») (1915. — № 3).

Під рубрикою «Documents» уміщувалися програмні документи, відозви, звернення політичних і громадських інституцій, зокрема, були опубліковані: «Programme de «La Ligue pour la libération de l'Ukraine» («Програма «Союзу Визволення України») та «Eloge de la légion ukrainienne» («Хвала українському легіону») (1915. — № 1), «Appel du Conseil général ukrainien. (Interdit en austrie-Hongrie)» («Відозва Загальної Української Ради. (Заборонена в Австро-Угорщині)») (1915. — № 2), «Protestation du Conseil national ukrainien contre la transportation en masse des populations ukrainiennes de la Galicie orientale et de la Bukovine en Russie» («Протест Національної Української Ради проти масового вивезення українців Східної Галичини та Буковини в Росію») та «Appel du Comité de la «Géorgie libre au monde civilisé» («Звернення комітету «Вільна Грузія» до цивілізованого світу») (1915. — № 3).

На внутрішніх сторінках обкладинки друкувалася інформація про Союз визволення України та його видання різними мовами.

Незважаючи на короткий час існування і нечисленне представництво, «La Revue Ukrainienne» виконав свою пропагандистську місію у франкомовному (і не лише) світі, з нього черпали інформацію про Україну такі визначні діячі тогочасної політики і культури, як Григорій Плеханов та Ромен Роллан [9, с. 117].

Дослідник Симон Наріжний подає, що усього вийшло дев'ять номерів «La Revue Ukrainienne» [6, с. 15], проте нам вдалося переглянути лише № 1, 3—7 журналу, які зберігаються у Слов'янському відділі БАН Росії.

Підсумовуючи, зазначимо: два чужомовних періоди Союзу визволення України, що виходили в роки Першої світової війни у Відні та Лозанні, зуміли забезпечити німецько- та франкомовний світ високоякісним публіцистичним та культурним друкованим продуктом, з якого могли користати політики, науковці, широкий читацький загал, збагачуючись знаннями про історію, культуру, традиції і прагнення великого народу, роз'єданого між кількома імперіями, століттями пригнобленого, але вже розбудженого до здобуття своєї незалежної держави.

1. *Головченко В. І.* Українське питання в роки Першої світової війни : монографія / В. І. Головченко, В. Ф. Солдатенко. — К. : Парламентське вид-во, 2009. — С. 57.
2. *Дей О. І.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.) / О. І. Дей. — К., 1969. — С. 422, 475.

3. Животко А. Історія української преси / Аркадій Животко. — К., 1999. — С. 256—257.
4. Каменецький І. Німецька політика супроти України в 1918-му році та її історична генеза / Ігор Каменецький // Український Історик. — 1968. — № 1/4. — С. 14.
5. Кураєв О. Українське питання у пресі центральних держав від початку Першої світової війни до «літнього наступу» 1915 року / Олексій Кураєв // Український археографічний щорічник. — К., 2006. — Вип. 10/11. — С. 844—848.
6. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Симон Наріжний. — Прага, 1942. — Ч. 1. — С. 14—15.
7. Патер І. Союз Визволення України: Заснування, політична платформа та орієнтація / Іван Патер // Вісник Львівського університету. Сер. історична. — Львів, 1999. — Вип. 34. — С. 331—339.
8. Соколов В. Українсько-французькі зв'язки у сфері культури / Віктор Соколов // Вісник Книжкової палати. — 2010. — № 6. — С. 42.
9. Цвенгрош Г. За вільну й незалежну: Українське питання у Швейцарії періоду Першої світової війни / Густав Цвенгрош // Дзвін. — 1992. — № 3/4. — С. 117—124.
10. Hornykiewicz T. Ereignisse in der Ukraine 1914—1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe / Theophil Hornykiewicz. — Philadelphia, Pa, 1966. — S. 173.

Олеся Дроздовська

«ВІСТИ З ПІВДНЯ» — МАЛОВІДОМА СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ХАРКОВА 1917 р.

У статті досліджено майже невідому сторінку української журналістики Харкова 1917 р. — відділ «Вісти з Півдня» щоденної газети «Ізв'єстія Юга»; подано огляд його історії та здійснено аналіз тематичного наповнення.

Ключові слова: *преса Харкова, 1917 р., Харківська Рада робітничих і солдатських депутатів, українська соціалістична фракція, тематика публікацій.*

В статті исследована малоизвестная страница украинской журналистики Харькова 1917 г. — отдел «Вісти з Півдня» ежедневной газеты «Ізв'єстія Юга»; представлено обзор его истории и осуществлено анализ тематического наполнения.